

ANALİZ

SURİYE'DE BARIŞ VE İSTİKRARIN SAĞLANMASI İÇİN YOL HARİTASI

Prof. Dr. Talha Köse

OCAK 2025

Milli İstihbarat Akademisi

SURİYE'DE BARIŞ VE İSTİKRARIN SAĞLANMASI İÇİN YOL HARİTASI

Prof. Dr. Talha Köse
Millî İstihbarat Akademisi Başkanı

ANALİZ / OCAK 2025

Millî İstihbarat Akademisi

Telif

Millî İstihbarat Akademisi © 2025

Ankara - TÜRKİYE

Yayın Tarihi: Ocak 2025

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları Millî İstihbarat Akademisine ait olup 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Millî İstihbarat Akademisi

E-Posta : bilgi@mia.edu.tr

“Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5’inci maddesinin 2’nci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir.”

ANALİZ / OCAK 2025

SURİYE'DE BARIŞ VE İSTİKRARIN SAĞLANMASI İÇİN YOL HARİTASI

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	5
Çatışma Sonrası Barış İnşası.....	6
Suriye'de Rejimin Karanlık Mirası.....	8
Suriye'de Yeni Yönetimin Öncelikli Sınavları.....	11
Suriye'nin Geleceğinde Türkiye'nin Oynayabileceği Rol.....	16
Alınan Dersler ve Suriye'nin Geleceğine İlişkin Yol Haritası.....	17

2011 MART ayında Dera şehrinde barışçıl protesto gösterileriyle başlayan ve rejimin güvenlik aparatının orantısız güç kullanımı ile yayılan protesto dalgası, Suriye’de devrim sürecinin fitilini ateşlemiştir. Suriye’de daha fazla özgürlük ve daha iyi bir hayat talebi ile ortaya çıkarak ülkenin tamamına yayılan devrim dalgası zamanla iç savaşa evrilmiştir. 13 yıllık süreçte terör örgütleri ve dış aktörlerin müdahaleleri, iç savaşı daha yıkıcı hâle getirmiştir. Bu bağlamda Baas rejiminin çöküşü, Suriye’de yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilmekte olup bu yeni süreç; siyasi, ekonomik ve toplumsal boyutlarda çok katmanlı zorlukları da beraberinde getirmiştir.

İç savaş sürecinde Cenevre ve Astana süreçleri, çatışmasızlık bölgelerinin oluşmasına katkı sunsa da nihai hedef olan rejim ile muhalifler arasında siyasi müzakereler ve anayasa sürecinin kapısını aralayamamıştır. Uluslararası toplumda da rejimin iç savaşı askerî olarak kazandığına dair yaygın bir kanaat oluşmuştur. Beşşar Esed, Mayıs 2023’te Arap Ligi toplantısına katılmış ve bu gelişme, rejimin yeniden Suriye’de meşru otorite olarak kabul edildiğinin göstergesi olarak algılanmıştır. Son yıllarda seyrelmiş olsa da ülkeden ayrılmak zorunda kalanlar, rejim kontrolündeki bölgelere geri dönmemiştir. Öte yandan 7 Ekim 2023 sonrası dönemin dinamikleri de rejimin çöküş sürecini ivmelendirmiştir.

Heyet Tahrir Şam (HTŞ) öncülüğündeki muhalif güçlerin 8 Aralık’ta Şam’ı ele geçirmeleri, 61 yıllık Baas rejiminin sonunu getirmiştir. Rejim, arkasında çok katmanlı bir enkaz bırakarak çökmüştür. Bu kapsamda rejim ve destekçilerinin Suriye’de bıraktığı enkazı toplayarak ülkede kapsayıcı bir barış inşası süreci başlatmak, Suriye’de yeni yönetimin temel gündemi olacaktır. Suriye devriminin ilk aşaması, rejimin düşüşü ile başarıya ulaşmıştır. Ancak devrimin bundan sonraki aşaması, ülkede kapsamlı ve kalıcı bir barış inşası sürecinin başlatılması olacaktır. Barış ve istikrarın sağlanmasına yönelik yeni sürecin kendine özgü gereklilikleri bulunmakta olup bu sürecin yönetilebilmesi için kaynak ve birçok alanda yeni uzmanlıklara ihtiyaç duyulmaktadır.

Suriye’de yeni yönetimin meşruiyeti büyük ölçüde bu yeni süreci ne şekilde yönettiği ile belirlenecektir. Yeni yönetimin önceliği ise maddi kaynak temin ederek temel insani ihtiyaçları karşılamak, güvenliği

Çatışma sonrası barış inşası hem şiddetin sonucu olarak ortaya çıkan yeni durumu yönetmeyi hem de çatışmanın temel nedenlerini ele almayı ve ortadan kaldırmayı amaçlayan karmaşık ve çok boyutlu bir süreçtir. Bu süreç; kavramsal olarak ateşkeslerin sağlanmasından yerlerinden edilmişlerin geri dönmesine, fiziksel altyapının yeniden inşasından kapsayıcı bir yönetimin teşvik edilmesine kadar geniş bir yelpazeyi kapsar.

ve uluslararası meşruiyeti sağlamak, en önemlisi de kapsayıcı ve kuşatıcı bir yönetim anlayışı ile Suriye halkını yeniden bir araya getirmek olacaktır. Devrimin Suriye hakkında oluşturduğu haklı bir heyecan ve mutluluk söz konusudur ancak ülkede barış ve istikrarın sağlanmasının önünde büyük engeller bulunmaktadır. Suriye'nin karanlık geçmişine bir set çekerek kapsayıcı bir toplumsal uzlaşa ile ülkenin yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Zira Baas rejiminin karanlık mirasının üstesinden gelmek kolay olmayacaktır.

Yeni yönetimin, güvenliği sağlayarak Baas rejimi güvenlik unsurlarını kontrol altına alması gerekmektedir. Bu unsurların tekrar bir istikrarsızlık dalgası yaratmaması öncelikli gündemdir. Öte yandan gündelik hayatta, Suriye halkının baskıcı Esed rejiminin tasfiyesi sonrası oluşan umut ve iyimserliğini canlı tutacak gelişmelere ihtiyaç duyulmaktadır. Siyasi geçiş süreci ve yeni anayasal sistem için ise daha somut bir yol haritası beklentisi oluşmaktadır.

Bu çalışma, Suriye'de rejim sonrası barış ve istikrar sürecinin dinamiklerini analiz etmeyi, bu süreçte karşılaşılan temel zorlukları ve fırsatları değerlendirmeyi ve Türkiye'nin oynayabileceği stratejik rolü tartışmayı amaçlamaktadır. Suriye'nin barış ve istikrar inşası reçetesi, geçmişin sorunlarını ve hatalarını ciddiyetle ele almak ve bu hataların tekrarlanmasının önüne geçmektir. Gelecek odaklı bir vizyon ve bakış açısı ile daha kapsayıcı bir yaklaşım ortaya konulabilir.

Bu çalışmada, Suriye'de 13 yıldan fazla süren iç savaşın ardından ortaya çıkan siyasi, ekonomik ve toplumsal enkazın nasıl onarılacağı ele alınmaktadır. Çalışmanın amacı, Suriye'de kalıcı barış ve istikrarın sağlanabilmesi için kapsayıcı ve sürdürülebilir bir yol haritası sunmaktır.

Çatışma Sonrası Barış İnşası

Uzun yıllar süren çatışma süreçleri, sadece kurumların ve altyapıların tahribiyle sonuçlanmaz, aynı zamanda derin siyasi, ekonomik ve toplumsal yaralara da sebep olur. Bu nedenle çatışma sonrası barış inşası süreçlerinde sadece ülkenin kurumlarının yeniden işler kılınmasına odaklanmak yeterli olmayacaktır. Siyaset, ekonomi ve toplumsal bağlamlarda ortaya çıkan eşitsizliklerin ortadan kaldırılması, temel ihtiyaçların karşılanması; dışlanmış, ötekileştirilmiş, marjinalleştirilmiş grupların dönüştürülmesi, güvenlik ve adalet duygusunun tesis edilmesi gibi adımların da atılması gerekecektir.

Çatışma sonrası barış inşası hem şiddetin sonucu olarak ortaya çıkan yeni durumu yönetmeyi hem de çatışmanın temel nedenlerini ele almayı ve ortadan kaldırmayı amaçlayan karmaşık ve çok boyutlu bir süreçtir. Bu süreç; kavramsal olarak ateşkeslerin sağlanmasından yerlerinden edilmişlerin geri dönmesine, fiziksel altyapının yeniden inşasından kapsayıcı bir yönetimin teşvik edilmesine kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Bu çabalar, yalnızca temel toplumsal işlevleri geri getirmekle kalmaz, aynı zamanda sürdürülebilir barışın temellerini oluşturmayı da hedefler. Ancak bu hedeflere ulaşmak genellikle derin siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlar gibi çatışmanın kökeninde yatan nedenlerin ele alınmasını gerektirir. Yapısal dönüşüm olmadan barış inşası, mevcut dengesizlikleri pekiştirme ve gelecekteki çatışmaları önlemede başarısız olma riski taşır.

Tüm bu sebeplerden dolayı barış inşası süreci, kabaca kurgulanan kurumsal çerçevelerin ve teknik çalışmaların ötesine geçmek zorundadır. Çatışma sonrasında katılımcı/kapsayıcı kurumların oluşturulması ve ekonomik toparlanma kritiktir. Ancak bu çabalar toplumun çeşitli kesimlerinin güçlendirilmesiyle tamamlanmalıdır. Toplulukların ve bireylerin bu süreçlere katılımı, şiddetle parçalanmış toplumsal dokuyu tamir etmede ve güven oluşturmada önemli bir rol oynamaktadır.

Kısa vadeli kriz yönetimi ile uzun vadeli stratejilerin birleştirilmesi, etkili bir barış inşası için elzemdir. Kısa vadeli kriz yönetimi ilk etapta ülkedeki silahlı grupların yeniden organizasyonu, güvenliğin yeniden tesis edilmesi, gündelik hayatın işlerlik kazandırılması, insani yardımların temini ve ekonomik kalkınma için programların hayata geçirilmesini kapsamaktadır. Bireyler, barış sürecinin getirdiği siyasi, ekonomik ve toplumsal imkânlardan olabildiğince faydalanmalı ve yeni sürecin doğal bir parçası hâline getirilmelidir. Bu aynı zamanda bireylerin çatışma süreçlerinin getirdiği travmaları ve toplumsal bölünmüşlükleri gidermek için de imkân yaratmaktadır. Tüm bu süreç, aynı zamanda uzun vadeli bir strateji ile eş güdümlü yürütülmek durumundadır. Örneğin ekonomik yeniden yapılanma, eşit gelişmeyi öncelikle ve Suriye'de eski rejimden kalan sosyoekonomik eşitsizlikleri de ele almalıdır. Siyasi katılım ve kapsayıcılık çalışmaları, ülkedeki farklı kesimleri sürece dâhil ederek toplumsal barışın ve siyasi istikrarın uzun vadede sağlanmasına hizmet etmek durumundadır. Yeni bir anayasa, yeni bir idari yapılanma, yeni bir güvenlik doktrini tasarlanacaksa ülkenin ve toplumun siyasi ve kültürel bağlamı göz önünde bulundurularak gerçek ihtiyaçlara cevap verecek stratejiler geliştirilmesi gerekmektedir.

Barış inşası süreçlerinde uluslararası ve bölgesel aktörlerin desteği de önemlidir. Ülkede toplumsal ve siyasal istikrarın tesis edilmesi için üçüncü tarafların olumsuz müdahalelerden kaçınması elzem olmakla birlikte barış inşasına katkı sunmak üzere yapıcı ilişkiler geliştirmesi de beklenmektedir. Diplomatik, kültürel ve ekonomik ilişkiler geliştirmek, ülkenin yeniden inşasına ve kalkınma programlarına destek olmak gibi katkılar, olumlu sonuçlar üretecektir. Ancak bu çabalar, yerel toplulukların ihtiyaçları ve öncelikleri ile uyumlu olmalı ve koordineli bir şekilde yürütülmelidir. Kültürel geleneklere saygı duyan ve paydaşlar arasında iş birliğini teşvik eden katılımcı bir yaklaşım, güven ve meşruiyet oluşturmak için kilit bir unsurdur.

Sonuç olarak barış inşası sadece düzeni yeniden sağlamakla ilgili değil, aynı zamanda toplumları dönüştürmekle de ilgilidir. Güç yapılarını yeniden şekillendirmeyi, kapsayıcı yönetimi teşvik etmeyi ve barış ile adalet kültürünü geliştirmeyi içerir. Çatışmanın; insani, toplumsal ve yapısal boyutlarını ele alarak barış inşası, savaştan harap olmuş toplumlarda istikrarlı ve uyumlu bir geleceğin temellerini atar.

Suriye’de Rejimin Karanlık Mirası

Modern Suriye’nin güvenlik odaklı otoriter siyasi sistemi ve istikrarsız ekonomik düzeni hassas dengeler üzerinde durmuştur. Baas Dönemi’nde farklı toplumsal kesimler arasında güven, ortak çıkarlar ve ortak kimlik temelinde bir mutabakat ve ortak uzlaşma zemini söz konusu olmamıştır. Rejim, resmî ideoloji dışında her türlü siyasi görüş ve ideolojiye yasak getirmiş, toplumsal gruplar arasında güçlü bağlar oluşmasına da imkân tanımamıştır. Belli bir azınlığın güvenlik mekanizması ve siyasi düzlemdeki hegemonyasına dayanan siyasi yapı, siyasi aktör hâline gelmeyeceğini garanti altına aldığı aktörlere ekonomide belli bir alan açmıştır. Şam ve Halep merkezli iş çevreleri, rejime sadakatlerini bildirdikleri ve kendilerinden talep edilen payı Esed ailesi ve çevresindeki rejim unsurlarına verdikleri müddetçe işlerini yürütebilmiştir. Siyasi aktör hâline gelme potansiyeli olan gruplar, siyasi talep peşindeki toplumsal kesimler ve iş insanları arasından sadakatleri sorgulanmaya başlayan aktörler; sert şekilde cezalandırılmış ve sistemin dışına itilmiştir. Bu baskıya dayalı sistem, siyasette ve ekonomide kırılmalıklar oluşturmakla kalmayıp ülkeye dış sermaye girişini de engellemiştir. Esed ailesi etrafındaki siyasi elit ve kısıtlı birkaç iş insanı haricinde tüm ülke, ekonomik zorluklar çekmiştir.

İsrail işgaline karşı direniş ve mücadele söylemi, Baas rejiminin güvenlikleştirme stratejisinin temel unsurlarından biri hâline gelmiştir. Rejim bu söylemi kullanarak hem iç politikada muhalefeti bastırmış hem de uluslararası alanda meşruiyet kazanmayı hedeflemiştir. İsrail tehdidi, olağanüstü hâl rejimini sürdürmek ve güvenlik politikalarını meşrulaştırmak için bir gerekçe olarak sunulmuştur. Bu söylem doğrultusunda rejim, son döneminde İran ve Lübnan Hizbullahı ile yakın askerî ve siyasi iş birlikleri geliştirmiştir. İlk etapta bu ittifak, rejime bölgesel bir dayanışma ağı sağlarken zamanla siyasi ve ekonomik bağımlılığı da derinleştirmiştir. İç savaş sürecinde bu ittifakın bedeli ağır olmuş; İran ve Hizbullah’ın Suriye’deki varlığı mezhepsel gerilimleri körüklemiş ve halk arasında güvensizliği artırmıştır. Sonuç olarak İsrail karşıtı söylem, başlangıçta rejim için bir meşruiyet aracı gibi görünse de uzun vadede ülkenin bağımsızlığını zayıflatmış, iç gerilimleri artırmış ve dış aktörlerin etkisini kalıcı hâle getirmiştir.

Baas rejiminin karanlık mirası yalnızca güvenlik aygıtı ve baskıcı yönetim pratikleriyle sınırlı kalmamış, eğitim ve medya gibi toplumsal kurumları da ideolojik propaganda aracı olarak kullanarak toplumu şekillendirme çabalarına odaklanmıştır. Eğitim sistemi, rejimin resmî ideolojisini benimseyen bireyler yetiştirmeyi amaçlamış, farklı düşünce ve kültürel kimliklerin ifade edilmesine izin vermemiştir. Bu eğitim sisteminde, Arap milliyetçiliği temel paradigma olmakla birlikte yanlış tarihsel bilgilerle Türkiye düşmanlığı ve Osmanlı karşıtlığı empoze edilerek toplumda Türkiye’ye karşı ön yargıların

yerleştirilmesi hedeflenmiştir. Okullarda ve üniversitelerde ideolojik endoktrinasyon, rejimin meşruiyetini sorgulayabilecek entelektüel kapasitenin gelişmesini engellemiştir. Medya ise tamamen rejimin kontrolü altına alınarak tek kaynaktan yönetilen bir propaganda aracı hâline getirilmiştir. Muhalif seslerin medyada yer alması yasaklanmış, bağımsız gazeteciler tutuklanmış veya ortadan kaldırılmıştır. Bu durum, Suriye halkının nesiller boyunca rejimin tek taraflı söylemiyle şekillenmesine ve eleştirel düşünce kültürünün körelmesine yol açmıştır.

Baas rejimi aynı zamanda toplumsal dayanışmayı zayıflatmak için bilinçli bir şekilde etnik ve mezhepsel ayrışmayı derinleştirmiştir. Azınlık grupları rejimin koruması altındaymış gibi göstererek onları rejime bağımlı hâle getirmiş, çoğunluk olan Sünni Arap nüfusu ise güvenilir bir toplumsal grup olarak konumlandırmıştır. Bu strateji, halk arasında kalıcı bir güvensizlik ve düşmanlık ortamı yaratmıştır. Rejim özellikle iç savaş döneminde etnik ve mezhepsel fay hatlarını daha da derinleştirerek bu kırılğan yapıyı bir silah olarak kullanmıştır. Bu ayrımcı yaklaşım, Suriye toplumunun iç bütünlüğünü zedelemiş ve toplumsal barışın yeniden inşasını daha da karmaşık hâle getirmiştir.

Rejim, toplumsal bir meşruiyet sağlama çabası içinde olmak yerine kurduğu totaliter muhaberat sistemi, polis devleti, hapishaneler ve işkence merkezleri ile korkuya dayalı bir düzen inşa etmeye çalışmıştır. Devletin tüm güvenlik ve istihbarat mekanizmalarını, toplumu kontrol etmek ve muhalefeti sindirmek amacıyla kullanmıştır. Muhaberat teşkilatı yalnızca siyasi muhalifleri değil, potansiyel tehdit olarak görülen sıradan vatandaşları bile takip etmiş, fişlemiş ve baskı altına almıştır. Polis devleti modeli, bireysel hak ve özgürlükleri tamamen yok sayarak her türlü demokratik talebi tehdit olarak algılamış ve acımasız yöntemlerle bastırmıştır. Cezaevleri ve işkence merkezleri, rejimin korku düzeninin belkemiğini oluşturmuş; bu merkezler rejime muhalif olan hatta muhalif olma ihtimali taşıyan bireylerin fiziksel ve psikolojik olarak yok edildiği mekânlar hâline gelmiştir. Rejim, muhalifleri caydırmak için işkence, toplu infaz ve zorla kaybetme gibi sistematik insan hakları ihlalleri gerçekleştirmiştir. Hatta aile bireyleri dahi cezalandırılarak toplu korku kültürü yaratılmıştır. Baas rejimi aynı zamanda toplumsal yapıyı parçalayarak her bireyin devlete ve rejime doğrudan bağımlı hâle gelmesini sağlamıştır. Mahalle komiteleri, sivil toplum kuruluşları ve sendikalar gibi sivil örgütlenme yapıları sıkı bir kontrol altına alınmış veya tamamen işlevsiz hâle getirilmiştir. Herhangi bir tabandan gelen hareketlenme

Polis devleti modeli, bireysel hak ve özgürlükleri tamamen yok sayarak her türlü demokratik talebi tehdit olarak algılamış ve acımasız yöntemlerle bastırmıştır. Cezaevleri ve işkence merkezleri, rejimin korku düzeninin belkemiğini oluşturmuş; bu merkezler rejime muhalif olan hatta muhalif olma ihtimali taşıyan bireylerin fiziksel ve psikolojik olarak yok edildiği mekânlar hâline gelmiştir.

Sembolleri, flamaları, marşları, askerî eğitimleri, ideolojik endoktrinasyonları ve yoğun uluslararası halkla ilişkiler kampanyası ile inşa edilmeye çalışılan kurgu; Kandil'in sorunlu ideolojisinin Batı eksenli revize edilmiş versiyonunun ötesine geçememiştir. Zorla ailelerinden kopararak örgüt kamplarında ellerine silah verilen ve endoktrine edilen çocuklar, ailelerine ve kültürlerine düşman militanlar hâline getirilmiştir.

veya örgütlenme, rejim için doğrudan bir tehdit olarak algılanmış ve bu girişimler sistematik baskılarla ortadan kaldırılmıştır. Bu baskı düzeni sadece muhalif hareketleri değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı ve güven duygusunu da köreltmıştır.

Baas rejimi, seküler Arap milliyetçiliği tabanında bir ideolojiye sahipti. Ancak rejim ayakta kalabilmek için İran ve Lübnan Hizbullahı'na bağımlı hâle geldikten sonra Suriye sahası daha radikal bir mücadelenin sahnesi hâline gelmiştir. Suriye âdetâ dışarıdan enjekte edilen mezhebî radikalizm ve bağnazlıkların mücadele alanına dönüşmüştür. Benzer şekilde Suriye Demokratik Güçleri (SDG) de Suriye'nin kuzeydoğusunda kendi demografik mühendisliğini yapmaya çalışmıştır. Arap aşiretlerinin, etnik Arap nüfusun ve PKK/YPG'ye müzahir olmayan daha geleneksel Kürt demografinin yoğun olduğu bölgede, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) destekli siyasi ve demografik bir dönüşüme yönelik adımlar atmıştır. Bölgede PKK/YPG yanlısı olmayan Kürtler ya örgüte tabi olmaya zorlanmış ya da baskı yoluyla göç ettirilmiş olup Arap aşiretleri ise örgüt ve ABD baskısı ile SDG çatısı altında hareket etmeye zorlanmıştır.

Terör örgütünün icat ettiği ve her türlü Batılı reklam ve kamu diplomasisi faaliyeti ile yaydığı "Rojava Miti" aracılığıyla bölge, genç ve kimlik arayışı içindeki etnik Kürt nüfus için çekim merkezi hâline getirilmeye çalışılmıştır. Türkiye, Irak, İran ve Avrupa'dan etnik Kürt nüfus "Rojava Miti" ekseninde örgütün ideolojik çatısı altından toplanarak doktrine edilmiş ve ABD ile birtakım Batılı ülkelerin desteklediği askerî eğitimlerle örgütün savaşçıları hâline dönüştürülmüştür. *"Rojava Miti" ile yeni Suriye toprakları üzerinde PKK ideolojisine bağlı yeni bir ulus inşası projesi hayata geçirilmeye çalışılmıştır.* Sembolleri, flamaları, marşları, askerî eğitimleri, ideolojik endoktrinasyonları ve yoğun uluslararası halkla ilişkiler kampanyası ile inşa edilmeye çalışılan kurgu; Kandil'in sorunlu ideolojisinin Batı eksenli revize edilmiş versiyonunun ötesine geçememiştir. Zorla ailelerinden kopararak örgüt kamplarında ellerine silah verilen ve endoktrine edilen çocuklar, ailelerine ve kültürlerine düşman militanlar hâline getirilmiştir. Bu militanlar daha sonra terör örgütünün ön saflarında Türkiye ve muhalif güçlerin önüne sürülerek feda edilmekte; oluşturulan şiddet çarkıyla bu gençlerin aileleri ile örgütle mücadele aktörleri arasında kalıcı düşmanlık tohumları ekilmektedir. Bölgeyi böylesi bir kutuplaşma siyaseti ile maşa olarak kullananmaya çalışan aklın; Suriye'ye, bölgesel barışa ve hatta Kürtlere anlamlı bir katkısı bulunmamaktadır.

Bu tür bir çatışmacı yaklaşım, bölgeye dair çıkar hesapları değiştiğinde arkasında tahrip edilmiş bir sosyal-siyasi doku ile nesiller boyu devam edecek düşmanlıklar bırakmış olacaktır. Emperyalizmin sıklıkla yaptığı toplumlara bölme, kutuplaştırma, çatıştırma ve işlevselleştirme stratejisi Suriye'de denenmiştir. Bu örgütler kendilerine verilen silahların aslında onlara koruma sağlayacak araçlar değil, çevrelerinde daha büyük bir düşmanlık oluşturan araçlar olduğunu anladıklarında, önlerinde çok fazla seçenek kalmayacaktır. O zaman ellerine silah verenlerin kendileri için çizdiği istikamet ekseninde hareket etmek ya da şanslılarsa yeni bir toplumsal uzlaşının parçası olmak arasında tercih yapmak zorunda kalacaklardır. Tıpkı DEAŞ militanlarının Suriye ve Irak'ta işlevleri azaldıktan sonra terk edilmeleri ve başka bölgelere zorunlu transferi gibi diğer örgütleri de benzer bir son beklemektedir.

Başkent Şam'ın düşüşüyle birlikte rejimin karanlık yüzü yavaş yavaş gün yüzüne çıkmaktadır. Yeni yönetimin bir vazifesi de Suriye'de 61 yıllık Baas rejiminin işlemiş olduğu insan hakları ihlallerini hakikat komisyonları ile kayda geçirerek mağdurların ve yakınlarının acılarını biraz olsun dindirmek ve geleceğe daha umutla bakmalarını sağlamak olacaktır.

Baas rejiminin bıraktığı karanlık miras; Suriye'nin siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısında derin yaralar açmış ve bu yaralar iç savaş sürecinde daha da derinleşmiştir. Güvenlik aparatının baskıcı yöntemleri, mezhepsel ayrışmalar, ekonomik adaletsizlik ve toplumsal kutuplaşma; ülkenin yeniden inşa sürecinin önündeki en büyük engeller olarak durmaktadır. Ancak bu mirasın etkilerini ortadan kaldırmak yalnızca eski rejimin kalıntılarını tasfiye etmekle değil, aynı zamanda yeni bir toplumsal ve siyasi uzlaşma zemini inşa etmekle mümkündür. Suriye'nin geleceği, bu mirasın yarattığı kırılmalıkların aşılmasına ve kapsayıcı bir yönetim anlayışının benimsenmesine bağlıdır. Bu noktada, yeni yönetimin karşı karşıya olduğu zorluklar sadece güvenlik ve ekonomik yeniden yapılanma değil, aynı zamanda toplumsal dokunun onarılması ve kalıcı bir barış ortamının tesis edilmesidir.

Suriye'de Yeni Yönetimin Öncelikli Sınavları

Yıllarca süren otoriter rejim üzerine gelen ve 13 yıl süren iç savaş; Suriye'yi yalnızca askerî, ekonomik ve siyasi açılardan değil, toplumsal olarak da oldukça zayıflatmıştır. Bu bağlamda yeni yönetimin önündeki meydan okumalar çok çeşitli ve katmanlıdır. Ülkenin zarar görmüş

Baas rejiminin bıraktığı karanlık miras; Suriye'nin siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısında derin yaralar açmış ve bu yaralar iç savaş sürecinde daha da derinleşmiştir. Güvenlik aparatının baskıcı yöntemleri, mezhepsel ayrışmalar, ekonomik adaletsizlik ve toplumsal kutuplaşma; ülkenin yeniden inşa sürecinin önündeki en büyük engeller olarak durmaktadır.

Güvenliğin sağlanması, sınır kontrolünün yeniden tesis edilmesi, silahlı grupların merkezî bir ordu çatısı altında toplanması ve organize suç örgütlerinin dağıtılması; barış sürecinin güvence altına alınmasını sağlayacaktır.

altyapısının yeniden inşası, enerji ihtiyaçlarının karşılanması ve temel hizmetlerin kesintisiz bir şekilde sağlanması; Suriye’de hayatın normale dönmesi için en acil ve temel önceliklerdir. Bununla bağlantılı olarak ekonomik sistemin yeniden işler hâle getirilmesi, sürdürülebilir büyüme modellerinin oluşturulması ve istihdam fırsatlarının yaratılması ise uzun vadeli istikrar için kritik bir gerekliliktir. Güvenliğin sağlanması, sınır kontrolünün yeniden tesis edilmesi, silahlı grupların merkezî bir ordu çatısı altında toplanması ve organize suç örgütlerinin dağıtılması; barış sürecinin güvence altına alınmasını sağlayacaktır. Etnik ve mezhepsel gruplar arasındaki güvensizliğin giderilmesi, toplumsal uzlaşma mekanizmalarının kurulması ve yönetimde kapsayıcı bir temsil yapısının oluşturulması; barışın kalıcı hâle gelmesinde belirleyici olacaktır. Komşu ve bölge ülkeleriyle ilişkilerin normalleştirilmesi, karşılıklı güvenin tesis edilmesi ve bölgesel iş birliğinin artırılması; uluslararası izolasyonun aşılmasına yardımcı olacaktır.

Çoğunluğu komşu ülkelerde yaşayan milyonlarca mültecinin güvenli ve onurlu bir şekilde evlerine dönmesi ve toplumsal hayata entegre edilmesi; yeniden inşa sürecinin insani boyutunun temel taşlarından biridir. Son olarak savaş suçları işlemiş eski rejim unsurlarının adil ve şeffaf bir şekilde yargılanması, yeni yönetimin toplumsal güveni tesis etmesi ve geleceğe yönelik adalet duygusunu güçlendirmesi açısından kaçınılmaz bir adımdır. Bu başlıklar, Suriye’nin yeniden inşa sürecinde ele alınması gereken kritik öncelikleri oluşturmaktadır. Ancak mevcut şartlarda Suriye toplumu bu hedeflerin oldukça uzağındadır.

Yukarıda bahsedilen bütün bu olumsuz şartlar; Suriye’nin ekonomisini, altyapısını ve siyasi bütünlüğünü tahrip etmenin yanı sıra Suriye’nin toplumsal dokusunda da kalıcı zararlar bırakmıştır. Siyaset ve ekonomi zamanla normalleşme yoluna girse bile oluşan toplumsal kırılmalıklar ve düşmanlıkların onarılması ile toplumsal kesimler arasında yeniden güven ve uzlaşma inşa edilmesi, nesiller boyu sürecek tutarlı bir çaba ile mümkün olabilecektir. Yeni Suriye yönetimi kısa vadede istikrar ve düzen sağlayacak formüllere yönelebilir ancak bu formüllerin kalıcı istikrar ve barışa dönüşmesi, uzun vadeli stratejilerle sağlanabilir. Bu konuda üstesinden gelinmesi gereken zorlu engeller bulunmaktadır. Demokratik yönetime geçilmesi ve seçimlerle kapsayıcı bir siyasi sistem oluşturulması önemli bir çözüm olabilir ancak sistemin mevcut siyasi ve toplumsal ayrışmaları ve rekabetleri daha kurumsal hâle getirme ihtimali, bu önerinin kısa vadede istikrar sağlama ihtimalini zayıflatmaktadır.

Suriye'nin tahrip olmuş altyapısının yeniden inşası ve ekonomisinin işler hâle getirilmesi, ülkenin toparlanma sürecinin temel taşlarını oluşturmaktadır. Altyapı projeleri; ulaşım, enerji ve su kaynaklarının yeniden yapılandırılmasını, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerin kesintisiz sağlanmasını içermelidir. Özellikle enerji altyapısının iyileştirilmesi hem sanayi üretiminin canlanması hem de günlük yaşamın normale dönmesi için kritik bir önceliklidir. Ekonominin yeniden işler hâle getirilmesi ise sürdürülebilir kalkınma modelleriyle desteklenmeli ve uluslararası yatırımcılar için güvenli bir ortam oluşturulmalıdır. Tarım ve sanayi sektörleri öncelikli alanlar olarak ele alınmalı, küçük ve orta ölçekli işletmeler teşvik edilerek yerel üretim kapasitesi artırılmalıdır. Ayrıca yolsuzluk ve kaynak israfını önleyecek şeffaf bir ekonomik yönetim modeli benimsenmelidir.

Suriye'nin orta ve uzun vadede karşılaşılabilecek en önemli meydan okuma, bozulan toplumsal yapısı ve dokusunun yeniden inşa edilmesi ile farklı toplumsal kesimler arasında güven ve uzlaşının yeniden inşa edilmesi olacaktır. Toplumsal kesimleri ayrıştırarak güç dağıtımını model ile yönetme çabaları; Lübnan, Irak, Kuzey İrlanda ve Belçika gibi birçok örnekte başarılı bir toplumsal uzlaşma, ortak kimlik ve siyasi bütünlük deneyimi ortaya koyamamıştır. Öte yandan iç savaş sonrası toplumsal dokunun bozulduğu, gruplar arası güven ve uzlaşının sarsıldığı bir ortamda, yeni ortak değerlere yönelerek belirli prensipler etrafında siyasi ve toplumsal uzlaşma sağlamayı başarmanın kolay bir yolu ve modeli de bulunmamaktadır. Üstelik bu süreci sabote etmek ve Suriye'yi zayıf ve kırılgan tutarak nüfuz alanlarını muhafaza etmek isteyen aktörler de bulunmaktadır.

Suriye'de barış ve istikrar inşa sürecini daha tepeden başlatarak güvenlik ve hizmet odaklı bir yaklaşımla düzen kurmak, daha kısa vadede sonuç alınmasını sağlayabilir. Ancak bu modelin sürdürülebilirliğini sağlamak ve siyasi aktörler etrafında bir konsensüs sağlamayı sürdürmek kolay olmayacaktır. Diğer bir seçenek olan tabandan bir uzlaşma sağlama çabası ile öncelikli olarak bir ulusal diyalog ve uzlaşma ortamı oluşturarak yeniden inşa sürecini bu zemin üzerinde kurgulamak, daha kalıcı ve kapsayıcı bir model ortaya koyabilir. Tabandan barış inşası modelinin sürdürülebilirliği daha kolay olabilir ancak bu modeli inşa etmek, sabrın yanı sıra aktörlerin doğrudan ve iyi niyetli katılımlarını da gerektirmektedir. Dış etmenlerin bu sürece etkileri de daha fazla olacaktır.

İç savaş boyunca oluşturulan Şebbiha çeteleri, rejimin paramiliter unsurları gibi çalışarak birçok katliamın faili olmuştur. Dürziler zaman

Suriye'nin orta ve uzun vadede karşılaşılabilecek en önemli meydan okuma, bozulan toplumsal yapısı ve dokusunun yeniden inşa edilmesi ile farklı toplumsal kesimler arasında güven ve uzlaşının yeniden inşa edilmesi olacaktır. Toplumsal kesimleri ayrıştırarak güç dağıtımını model ile yönetme çabaları; Lübnan, Irak, Kuzey İrlanda ve Belçika gibi birçok örnekte başarılı bir toplumsal uzlaşma, ortak kimlik ve siyasi bütünlük deneyimi ortaya koyamamıştır.

Yeni yönetime düşen; sürdürülebilir ve gerçekçi bir barış inşası stratejisi oluşturmak, bu model etrafında samimi bir birliktelik sağlamak ve deforme olan toplumsal dokuyu yeniden onarmak olacaktır.

zaman rejim tarafından sürüklenmek zorunda kaldıkları pozisyona isyan etmiştir. Rejimin saflarında muhalif güçlerle çatışmalarda ağır kayıplar vermiştir. Baas rejimi kendini uzun yıllar birçok Batılı ülkenin temel gündemini oluşturan Hristiyan azınlığın savunucusu gibi konumlandırmıştır. Rejimin azınlıkları konumlandırma şekli, bahsi geçen gruplara güvence sağlamaktan çok bu grupları riske atmıştır. Bugün yeni yönetimin bu gruplara dair şüpheli bir şekilde yaklaşmasının ardında, rejimin uyguladığı ayrıştırıcı ve bu grupları birbirlerine karşı kullanan politikaların rolü bulunmaktadır. *Suriye’de yeni yönetim, azınlık gruplarının haklarını garanti altına alan bir yaklaşım ile işe başlamıştır ancak bu ilişkileri karşılıklı güven ve uzlaşya dayalı bir düzeye kalıcı olarak çekmek, uzun süreli bir çaba gerektirmektedir.*

Suriye’nin kendine özgü şartları ve çatışma sürecinde yaşananlar, kendi barış inşası modelinin oluşumunu belirleyecektir. Çatışmasızlık, güvenlik eksenli düzen anlayışı ile daha kapsayıcı ve kuşatıcı toplumsal uzlaş ve tabana yayılmış barış inşası modeli arasında bir yerde buluşması muhtemeldir. Yeni yönetime düşen; sürdürülebilir ve gerçekçi bir barış inşası stratejisi oluşturmak, bu model etrafında samimi bir birliktelik sağlamak ve deforme olan toplumsal dokuyu yeniden onarmak olacaktır. Geçmiş dönemle hesaplaşmaya odaklı bir yaklaşım, yeni sürecin önündeki en temel bariyer olabilir. Bu nedenle ortak pozitif gelecek odaklı bir bakış açısı konusunda geniş kapsamlı bir koalisyon oluşturmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Demokratik yönetime hızlı geçiş ise toplumsal fay hatlarını ve yarışmaları kurumsal hâle getirebilir. Bu nedenle yeni bir toplumsal ve siyasi mutabakat anlayışı ile ortak bir yaklaşımın oluşmasına dair çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun için toplumun tüm kesimlerini kapsayan siyasi ve toplumsal diyalog ve uzlaş mekanizmaları devreye sokulmalıdır.

Suriye’de ordu ve güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılması, ülkenin gelecekteki istikrarı ve barışı için hayati bir öncelik taşımaktadır. İç savaş sürecinde güvenlik boşluklarının doğurduğu kaos ortamı, birçok silahlı grup ve milis oluşumunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu gruplar arasındaki radikal unsurlar zamanla muhalif yapılar içerisinde etkinlik kazanmış ancak süreç içerisinde muhalif güçlerin kendi iç dönüşümleriyle bu radikal unsurların etkisi azaltılmıştır.

Muhalif güçlerin başarılarının altında yatan en önemli husus, aşırılıkçı akımları zamanla deradikalize etmeleri veya direnenleri tasfiye etmeleri olmuştur. HTŞ ve diğer muhalif güçler ciddi bir dönüşüm sürecinden geçmiş, Suriye odaklı daha ılımlı bir muhalefet hâline gelmeyi başarabilmiş

ve kendi yönetimleri altındaki bölgelerde belli bir meşruiyet çizgisi oluşturabilmiştir. Bu nedenle muhalifler Şam'a doğru yürüdüklerinde, ele geçirdikleri şehirlerdeki halk onları sevinçle karşılamış ve kabullenmiştir. Buna karşın yeni yönetim azınlıklara güvence vermiş ve haklarını koruyacağı taahhüdünü her mecrada dile getirmiştir. Gelecekteki güvenlik reformu, bu dönüşüm sürecinin mirasını dikkate alarak kapsamlı, kapsayıcı ve merkezî bir güvenlik mimarisi oluşturmayı hedeflemelidir. Tüm silahlı grupların entegrasyonu, yerel güvenlik birimlerinin oluşturulması ve merkezî ordu yapısının yeniden inşası; siyasi ve toplumsal mutabakatla desteklenmelidir. Ayrıca azınlıkların güvenlik mekanizmalarına katılımı ve güvence altına alınmış hakları, barış sürecinin sürdürülebilirliğini garanti altına alacaktır. Bu reformlar hem iç istikrarın sağlanması hem de dış müdahalelere karşı ulusal güvenliğin güçlendirilmesi açısından kritik bir rol oynayacaktır.

Suriye'nin yeniden inşasında bölge ülkeleriyle istikrarlı ve karşılıklı güvene dayalı ilişkilerin kurulması da kritik bir önceliktir. Komşu ülkelerle sınır güvenliği, ticaretin yeniden canlandırılması ve siyasi diyalog mekanizmalarının güçlendirilmesi; barış sürecine doğrudan katkı sağlayacaktır. Bölgesel iş birlikleri, Suriye'nin uluslararası izolasyonunu azaltırken ekonomik ve insani yardımların daha etkin şekilde ulaştırılmasına da zemin hazırlayacaktır. Bu süreç, karşılıklı endişelerin giderilmesi ve diplomatik kanalların açık tutulmasıyla sürdürülebilir hâle getirilebilir.

Milyonlarca Suriyeli mültecinin güvenli, onurlu ve sürdürülebilir bir şekilde ülkelerine dönüşü, yeniden inşa sürecinin insani boyutunun en önemli aşamalarından biridir. Geri dönüş sürecinin başarılı olabilmesi için gerekli altyapı hizmetleri, barınma imkânları ve güvenlik koşulları sağlanmalıdır. Ayrıca geri dönenlerin toplumsal hayata entegrasyonu, ekonomik fırsatlara erişimi ve haklarının korunması garanti altına alınmalıdır. Bu süreç, uluslararası kuruluşlar ve bölge ülkeleriyle eş güdüm içerisinde, şeffaf ve insan odaklı politikalarla yürütülmelidir.

Suriye'nin geleceğinde terör örgütlerinin yeri olmamalıdır. Böylesi bir yapıyı devam ettirmek, Suriye'de ulus inşası ve devlet inşası süreçlerini akamete uğratacak ve istikrar sağlanmasının önüne geçecektir. *Oluşan ağır siyasi ve toplumsal parçalanmışlık tablosu altında yeni ve kuşatıcı bir Suriyeli kimliği inşa etmek; bilgece stratejiler, sabırlı ve sağduyulu politikalar gerektirmektedir.* Ülkenin, etrafında birleşebilecekleri temel değerlere ve ülkeye ihtiyacı bulunmaktadır. Bu değerler ve ülkünün tespit edilmesi veya inşa edilmesi için kapsayıcı bir ulusal diyaloga ihtiyaç duyulmaktadır. Bu toplumsal diyalog sürecinin ise tepeden dayatılarak değil, toplumun

Komşu ülkelerle sınır güvenliği, ticaretin yeniden canlandırılması ve siyasi diyalog mekanizmalarının güçlendirilmesi; barış sürecine doğrudan katkı sağlayacaktır.

Asıl önemli olan, daha önceleri rejim destekçisi olarak konumlandırılmış toplumsal kesimler içindeki makul çoğunluğun yeniden kazanılması ve aşırıcı unsurların marjinalleştirilmesi olacaktır.

tabanından sahiplenilerek başarılı olması mümkündür. Bunun için her kesimden kanaat önderlerinin ve etkili liderlerin böylesi bir sürece destek vermesi önem arz etmektedir. Güvenlik ve istikrarın sağlanmasının hemen ardından böylesi kapsayıcı bir sürecin başlatılması elzemdir.

Yeni Suriye yönetimi, meşru ve etkili bir aktör olarak kendini konumlandırmaya çalışırken bütün bu meydan okumalarla başa çıkmak durumunda kalacaktır. Üstelik ülkeyi tekrar istikrarsızlaştırmak isteyen dış aktörler vakit kaybetmeden harekete geçmişlerdir bile. Ülkenin yeniden iç savaş ortamına sürüklenmemesi için güvenliğin tesis edilmesi öncelikli gündem maddesidir. Eski rejimin güvenlik aparatının kalıntıları ve dış güçlerin oyun bozucu hamle ve unsurlarıyla mücadele ise daha kapsamlı bir çaba ile mümkün olabilir. *Asıl önemli olan, daha önceleri rejim destekçisi olarak konumlandırılmış toplumsal kesimler içindeki makul çoğunluğun yeniden kazanılması ve aşırıcı unsurların marjinalleştirilmesi olacaktır.* Bu kesimlerin kazanılması yalnızca güvenlikçi politikalarla sağlanamaz.

Suriye'nin yeniden inşası; altyapı ve ekonomik iyileşme, güvenliğin sağlanması, toplumsal uzlaşa, bölge ülkeleriyle dostane ilişkilerin yeniden tesis edilmesi ve mültecilerin onurlu dönüşü gibi birbiriyle iç içe geçmiş ve hassas dengelere dayanan süreçleri kapsamaktadır. Bu süreçlerin her biri uzun vadeli bir vizyon, kapsayıcı bir yaklaşım ve uluslararası toplumun desteğiyle yürütülmelidir. Yeni yönetimin karşı karşıya olduğu bu çok boyutlu sınav sadece fiziksel yapıları değil, toplumun kırılğan dokusunu ve güven duygusunu da onarmayı gerektirmektedir. Başarıya ulaşmanın anahtarı, tüm tarafların samimi bir diyalog ve iş birliği içerisinde hareket etmesi ve kısa vadeli çözümler yerine kalıcı ve sürdürülebilir stratejilere odaklanmasıdır.

Suriye'nin Geleceğinde Türkiye'nin Oynayabileceği Rol

Bu devrim, Suriye halkının zaferidir. Yeniden inşa sorumluluğu ise tüm bölgeye aittir. 13 yıldır Suriye halkının temel insani ihtiyaçlarının sağlanması ve Suriye devriminin nefes alabilmesi için destek olan Türkiye'nin rolü ve ülkede kalıcı güvenlik çerçevesi oluşturularak yeni bir istikrarsızlık ve iç savaş ortamının oluşmaması, Türkiye açısından oldukça kritiktir. Suriye ile 911 kilometrelik sınırı paylaşan Türkiye'nin, Suriye'de olanlara duyarsız kalması mümkün değildir. Türkiye açısından en öncelikli husus, başta Türkiye'yi tehdit edenler olmak üzere Suriye'nin tüm terör örgütlerinden temizlenmesidir.

Türkiye açısından bir diğer öncelik ise Suriye'de siyasi istikrar, toplumsal uzlaş ve ekonomik refaha dayalı bir sistemin oluşması ve Türkiye'de bulunan Suriyeli nüfusun güvenli ve gönüllü olarak ülkelerine dönmeleridir. Suriye'de iç savaş süresince yıkılan sivil altyapının yeniden inşası ve ekonominin tekrar işler hâle gelmesi belirli bir zamana yayılacaktır. Bu yeniden inşa ve imar süreci, Türkiye'nin katkıları ile ivmeleneyecektir ancak bu çabanın maddi maliyetinin sağlanabilmesi için maddi kaynağa ihtiyaç duyulacaktır. Suriye'deki 13 yıllık iç savaşın ülkeye maliyetinin 400 ila 500 milyar dolar arasında olduğu tahmin edilmektedir. Bu kaynağın günümüz şartlarında sağlanması oldukça güçtür. Barış inşası ve yeniden istikrar sağlanmasının önemli bir ayağı, mali kaynak temini ile de ilgilidir. Bu sürecin uzun yıllara yayılması gerçekçi bir senaryodur.

Türkiye'nin, Suriye'de barış inşası sürecinde anahtar roller oynayacak bir aktör olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Öte yandan kaynak ve uzmanlık temini noktasında ise uluslararası toplumun desteği bir zorunluluk olarak öne çıkmaktadır. Suriye'de barış ve istikrarın oluşmasını destekleyen uluslararası aktörlerin bir araya gelerek kendi aralarında bir dayanışma ve uzlaş görüntüsü vermeleri gerekmektedir. Zira Suriye'de barış ve istikrar ortamı kendiliğinden oluşmayacaktır. Bu ortam ancak kapsamlı ve tutarlı politikalar sonucunda sağlanabilecektir. Bu sürecin daha zengin ve daha kapsayıcı paydaşlar tarafından sahiplenilmesi ise Suriye'nin istikrar kazanma sürecine ivme katacaktır.

Suriye açısından kısa vadede öncelikli konu; silahlı grupların kontrol altına alınması, terör örgütlerinin tasfiye edilmesi ile asker, polis ve istihbarat teşkilatlarının yeniden şekillendirildiği güvenlik sektörü reformu olacaktır. Siyasi alanda yeni anayasa ile ilgili yasal mevzuata dair tartışmalar paralel bir şekilde sürdürülmelidir. Zira Suriye'ye özgü, kapsayıcı bir siyasi sistem tasarlanması kritik bir konudur. Bu konudaki belirsizliğin ortadan kaldırılması, toplumsal güveni de artıracaktır. Toplumsal düzlemde ise farklı kimlikler ve toplumsal kesimler arasında yeni toplumsal mutabakat ve ortak kimlik oluşturmak bir gereksinimdir. Suriye'nin yıllar içerisinde bozulmuş toplumsal dokusu göz önünde bulundurulduğunda en zorlu başlığın bu konu olduğu söylenebilir. Yeni yönetimden acilen beklenen ise temel ihtiyaçların ve hizmetlerin hızlı bir şekilde sağlanması olacaktır. İnsanların gündelik hayatlarında hayat kalitelerinin artması, yeni yönetime olan destek ve güveni de artıracaktır. Yapısal reformlar ise çok daha uzun vadeli bir planlama ve kaynak sağlanması durumunda hayata geçirilebilir.

Suriye'de rejim değişikliği büyük bir umut ve heyecan yaratmıştır. Suriye halkı tekrar özgürce ve insani muamele ile yaşama imkânına kavuşmuştur. Ancak ülkenin geleceğinin daha istikrarlı hâle gelebilmesi için kapsamlı ve takvimlendirilmiş bir barış inşası stratejisine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu strateji, Suriye'de yerel aktör ve paydaşların mutabakatı ile sağlanabilir. İç savaş boyunca Suriye halkına insani desteğini eksik etmeyen Türkiye'nin desteği, yeni dönemde barış ve istikrar inşası sürecinde de devam edecektir.

Alınan Dersler ve Suriye'nin Geleceğine İlişkin Yol Haritası

Hem Orta Doğu'da hem de dünyanın çeşitli bölgelerinde çatışma sonrası barış inşası süreçlerine yönelik çeşitli deneyimler, bundan sonra Suriye'de izlenebilecek yol haritasına dair ipuçları vermekle

Lübnan, on yıllar boyunca dış müdahaleler ve sosyoekonomik eşitsizlikle daha da kötüleşen siyasi istikrarsızlık döngüleriyle karşı karşıya kalmış ve sürdürülebilir barış inşasının, mezhepsel bölünmeleri aşmayı ve yapısal dönüşümleri ele almayı gerektirdiğini göstermiştir.

birlikte kaçınılması gereken tuzakları ve hataları da gözler önüne sermektedir. Dayton Barış Antlaşması, Bosna-Hersek'te 1992-1995 yılları arasında yaşanan savaşı sona erdirse de ülke içinde bölünmeleri güçlendiren etnik temelli bir yönetim mirası da bıraktı. Uluslararası toplum, ülkeyi istikrara kavuşturmada kritik bir rol oynarken dış gözetime uzun süreli bağımlılık, toplulukların bu süreci sahiplenmesini zayıflattı ve ekonomik durgunluk toplumsal çatlakları derinleştirdi. Bosna deneyimi, çatışmanın temel nedenlerini ele almanın önemini ortaya koymanın yanı sıra etnik bölünmeleri kurumsallaştırmaktan kaçınmanın da elzem olduğunu, ortak bir ulusal kimliği ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı teşvik etmenin önemini vurgulamaktadır.

Lübnan deneyimi ise kutuplaşmış toplumsal yapıların dâhil olduğu çatışma çözüm süreçlerinde siyasi pozisyonların mezhep temsilcileri arasında bölünmesinin kaçınılması gereken bir durum olduğunu göstermektedir. Her ne kadar Lübnan Anayasası kapsamında mezhep kotaları ve siyasi pozisyonların mezhep temsilcileri arasında paylaşımıyla ilgili açıkça bir düzenleme yer almasa da sözlü mutabakatların etkisiyle mezhepçi sistem, Lübnan'da siyasi yapının temelini teşkil etmektedir. Nitekim zannedilenin aksine cumhurbaşkanlığı, başbakanlık ve meclis başkanlığı pozisyonlarının mezhep grupları arasında bölünmesi anayasadan değil, anayasadan daha etkili olan ve sözlü şekilde gerçekleştirilen 1943 tarihli Lübnan Millî Mutabakatı kapsamında gerçekleştirilmiştir. Sözlü mutabakat kapsamında tam manasıyla kurumsallaşan mezhep yapısının, Lübnan iç savaşını müteakip imzalanan 1989 Taif Anlaşması ve sonraki sene gerçekleştirilen anayasa değişiklikleri ile kademeli olarak kaldırılması amaçlanmaktaydı. Nitekim Taif Anlaşması'nı takiben anayasada düzenlenen hükümlerle mezhepçi sistemin kaldırılacağı ifade ediliyor ve cumhurbaşkanlığı, başbakanlık ve meclis başkanlığı dışındaki pozisyonlarda mezhep temsiline uygulanması yasaklanıyordu. Mezhepçi sistemin kaldırılacağı yönündeki ifadelerle rağmen aynı süreçte Parlatentonun Müslüman ve Hristiyanlar arasında eşit temsili de kararlaştırılmıştır. Bu gibi düzenlemelerin ve pratikte karşılaşılan zorlukların etkisiyle bu yapı günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Lübnan'ın hâlihazırda yaşadığı pek çok siyasi problem bu yapıdan kaynaklanmaktadır. Gerçekten de Lübnan, on yıllar boyunca dış müdahaleler ve sosyoekonomik eşitsizlikle daha da kötüleşen siyasi istikrarsızlık döngüleriyle karşı karşıya kalmış ve sürdürülebilir barış inşasının, mezhepsel bölünmeleri aşmayı ve yapısal dönüşümleri ele almayı gerektirdiğini göstermiştir.

Irak'ta, 2003 yılında ABD öncülüğündeki işgalin ardından yaşananlar, bir yönetim boşluğu yaratmanın ve toplumun kilit kesimlerini dışlamanın sonuçları hakkında öne çıkan bir vaka olarak tarihte yer edinmiştir. Devlet kurumlarının dağıtılması ve Sünni topluluklara yönelik dışlayıcı politikalar, istikrar için yıkıcı sonuçlar doğuran ayaklanmaları ve mezhepsel şiddeti körüklemiştir. Yolsuzluk ve kötü yönetimle boğuşan yeniden yapılanma çabaları, Irak nüfusunun acil ihtiyaçlarını karşılamada başarısız olmuş ve şikâyetleri daha da derinleştirmiştir. Irak'ın deneyimi; çatışma sonrası toplumların yeniden inşasında kapsayıcı siyasi süreçlerin, ekonomik yatırımın ve güvenlik reformunun kritik önemini ve aksi takdirde yeniden şiddete yol açabileceği gerçeğini ortaya koymaktadır.

Ruanda'da 1994 yılında sayısı yüz binleri aşan Tutsi'nin soykırımı uğraması sonucunda ise yukarıdaki örneklerden siyasal, sosyal ve hukuki açılardan farklı bir süreç söz konusu olmuştur. 1994-2003 yılları arasında "Millî Birlik Hükûmeti" olarak adlandırılan ve ağırlığını Tutsilerin oluşturduğu bir geçici hükûmet ihdas edilmiştir. Yaşanan soykırım ve ağır insan hakları ihlalleri sonrası Ruanda'da ortaya çıkan kamusal düzendeki boşluk, 2000 yılından bu yana başkanlık yapmakta olan Tutsi lider Paul Kagame iktidarı tarafından onarılmaya çalışılmıştır. Soykırım ve diğer ağır insan hakları ihlallerinden sorumlu kişilerin yargılanması hususunda; 1994 yılında işlenen suçları ve insan hakları ihlallerini soruşturmak ve kovuşturmak maksadıyla Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur. Diğer taraftan 1998-1999 yıllarında, Ruanda'da tarafların uyuşmazlıklarının çözümü ve toplumsal düzeni sağlamak için Çayır Mahkemeleri (Inkiko Gacaca) ihdas edilmiştir. Çatışma sonrası barış inşası süreçlerinde mağdurlara kendilerini ifade edebilecekleri bir ortam sunan ve geleneksel yargı yöntemini günün şartları ve ihtiyaçları çerçevesinde yeniden tasarlayarak yeni bir çözüm önerisi getiren Çayır Mahkemeleri; modern hukukun gerekliliklerinden farklılaştığı ve Hutulara karşı tahakküm aracı olarak kullanıldığı hususlarında bazı tartışmaları beraberinde getirmiştir.

Diğer bir örnek olarak Güney Sudan, hızlı ortaya çıkan barış antlaşmalarının ve yetersiz kurum inşasının yenilenen çatışmalara nasıl yol açabileceğine dair bir vaka olarak ele alınabilir. Güney Sudan, on yıllar süren iç savaştan sonra 2011'de Sudan'dan bağımsızlığını kazanmasına rağmen 2013'te siyasi rekabetler ve etnik gerginlikler nedeniyle hızla iç çatışmaya sürüklenmiştir. 2015 ve 2018 yıllarındaki barış antlaşmaları, temel sorunları kapsamlı biçimde ele almayı başaramadı; ülke, zayıf yönetim ve uluslararası yardıma aşırı bağımlılıkla mücadele etti. Bu deneyim, barış süreçlerinde aşağıdan yukarıya doğru bir uzlaşmanın eksikliğini, ekonomik kalkınmaya ve güçlü devlet kurumlarına yatırım yapmadan yalnızca siyasi çözümlere odaklanmanın risklerini göstermesi açısından önemlidir.

Bu örnekler, çatışma sonrası barış inşası süreçlerinde dikkat edilmesi gereken hususlara ilişkin bazı ipuçları sunmaktadır. Kapsayıcı yönetim sistemleri, etnik-mezhepsel bölünmelerin yerleşmesini ve kurumsallaşmasını önlemek için elzemdir. Barış inşası çabalarının yerel olarak sahiplenilmesi, aşağıdan yukarıya doğru uzlaşma modellerinin ve süreçlerinin işletilmesi ise sürdürülebilir ilerleme için kritik öneme sahiptir. Ekonomik yeniden yapılanma, yoksulluk, eşitsizlik ve işsizlik; istikrarsızlığın temel dinamikleri olduğundan siyasi reformla el ele gitmelidir. Geçiş adaleti mekanizmaları, geçmişteki şikâyetleri ele almak ve uzlaşmayı teşvik etmek için eşit derecede önemlidir.

Daha önce yaşanan barış inşası süreçlerindeki kritik noktalar göz önünde bulundurulduğunda, *Suriye'nin istikrara kavuşabilmesi için uzun vadeli stratejilerin, kısa vadeli kriz yönetimi ile eş güdümlü şekilde yürütülmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.* Öncelikle Suriye'nin kendine has koşulları çok iyi anlaşılmalıdır. Suriye'de 13 yılı aşkın süredir devam eden çatışmalar; ülkenin toplumsal, ekonomik ve siyasi yapısını derin bir enkaza dönüştürmüştür. Baas rejiminin yarattığı baskıcı miras, mezhepsel ayrışmalar, güvenlik boşlukları ve dış müdahaleler; Suriye'yi kırılgan ve hassas bir yapıya sürüklemiştir. Şam'ın düşüşü ve rejimin çöküşü, yeni bir dönemin kapısını aralamış olsa da bu süreç, çok katmanlı zorlukları ve aynı zamanda önemli fırsatları da beraberinde getirmiştir.

Yeni yönetim; güvenliğin yeniden tesis edilmesi, altyapının onarılması, ekonomik istikrarın sağlanması, mültecilerin güvenli geri dönüşü ve toplumsal uzlaşma gibi kritik alanlarda kapsamlı ve sürdürülebilir adımlar atmak zorundadır. Bu süreçte, bölge ülkeleriyle ilişkilerin normalleştirilmesi, dış aktörlerin yapıcı katkılarının sağlanması ve uluslararası toplumun desteği büyük önem taşımaktadır. Ancak bu hedeflere ulaşmak; sabır, kararlılık ve kapsayıcı bir vizyon gerektirmektedir.

Suriye'de barış ve istikrarın kalıcı hâle gelmesi, *güvenlik eksenli kısa vadeli çözümlerin ötesine geçerek toplumsal uzlaşma ve kapsayıcı bir siyasi düzenin inşasına dayanmalıdır.* Bu doğrultuda yeni yönetimin toplumun tüm kesimlerini kapsayan bir diyalog zemini oluşturması, geçmişin yaralarını sararken geleceğe dair umut inşa etmesi hayati bir önceliktir.

Diğer barış inşası süreçleri göz önünde bulundurularak benzer hatalara düşmekten kaçınılmalıdır. Kapsayıcı yönetim ilkesi benimsenirken ülkedeki etnik-mezhepsel kimliklerin daha fazla ayrıştırılmamasına ve bu ayrımın kurumsallaştırılmamasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Bunun yerine bireylerin, ortak bir Suriye kimliği altında eşit haklara sahip olduğu ve buna göre hizmetlerden faydalanabildiği, hiçbir bireyin ya da grubun sistemin dışına itilerek marjinalleştirilmediği, daha önce marjinalleşen ya da radikalleşen grupların sisteme dâhil edilmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü bir müzakere ve diyalog sürecinin işletilmesi elzemdir. Yine bu süreçte, Suriye'nin yakın dönemde yaşamış olduğu tecrübelerin yanı sıra ülkenin tarihî, kültürel ve toplumsal yapısının da göz önünde bulundurulduğu, güçlü bir merkezî yapının/liderin öne çıktığı bir kriz yönetim sürecinin, başta Suriye'nin komşuları olmak üzere uluslararası toplum tarafından desteklenmesi de önemlidir. Dış aktörlerin bu süreçte müdahaleci ve yönlendirici olmaktan ziyade Suriyelilerin ihtiyaçlarına karşılık vermek üzere yapıcı bir yaklaşım benimsemeleri de elzemdir.

Türkiye'nin Suriye'deki rolü hem insani hem de stratejik boyutlarıyla belirleyici olmaya devam edecektir. Uluslararası toplumun desteği ve bölgesel iş birliklerinin sağlanmasıyla Suriye'nin yeniden inşa sürecinin daha etkin ve sürdürülebilir hâle getirilmesi mümkündür.

Sonuç olarak Suriye'de barış ve istikrarın sağlanması yalnızca yerel değil, bölgesel ve küresel barış için de kritik bir adımdır. Bu süreç; kararlı liderlik, kapsayıcı politikalar ve uluslararası dayanışma ile mümkün olacaktır. Yeni yönetimin bu çok boyutlu zorlukları aşma kapasitesi, Suriye'nin gelecekteki istikrarını ve halkının refahını belirleyecektir.

SURİYE'DE BARIŞ VE
İSTİKRARIN
SAĞLANMASI İÇİN
YOL HARİTASI

OCAK 2025